

О.В. ТКАЧЕНКО**СВІТОГЛЯДНО-ФІЛОСОФСЬКІ АСПЕКТИ СПОРТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

У статті досліджено спортивну діяльність з філософських та світоглядних позицій як феномен, що самоактуалізується й саморозвивається у сучасних соціальних практиках. Зазначено, що спортивна діяльність є втіленням таких цінностей як здоров'я, справедливість, рівність, свобода вибору, змагальність. Визначаючи завдання для досягнення спортивних результатів, людина виховує волюві якості, набуває нових знань, вчиться долати труднощі та концентрувати зусилля у відповідному напрямку. Підкреслюється, що спортивна діяльність постає з одного боку як індивідуальний життєвий пріоритет людини, який ґрунтується на здоров'язберігаючих практиках і цінностях, а з другого боку – як прояв публічного соціального буття на основі видовищності, змагальності, гри, емоційних переживань. Доведено, що соціальна роль спортивної діяльності об'єктивно збільшується на тлі сучасних суспільних реалій.

Ключові слова: спорт, змагальність, філософія спорту, здоров'я, гармонія, моделі спортивної діяльності.

О.В. ТКАЧЕНКО**WORLDVIEW AND PHILOSOPHICAL ASPECTS OF SPORTS ACTIVITY**

The paper explores sports activity from philosophical and worldview perspectives as a phenomenon that is self-actualizing and self-developing in modern social practices. It is noted that sports activity embodies such values as health, justice, equality, freedom of choice, and competitiveness. In setting goals to achieve athletic results, an individual cultivates willpower, acquires new knowledge, learns to overcome difficulties, and concentrates efforts in a specific direction. It is emphasized that sports activity appears, on the one hand, as an individual life priority grounded in health-preserving practices and values, and on the other hand – as a manifestation of public social existence based on spectacle, competition, play, and emotional experiences. It is argued that the social role of sports activity is objectively increasing against the backdrop of contemporary social realities.

Key words: sport, competitiveness, philosophy of sport, health, harmony, models of sports activity.

Постановка проблеми. Спортивна діяльність становить особливий різновид соціального та індивідуального буття. В її основі міститься споконвічне бажання людини змагатись, вдосконалювати власні фізичні якості, брати участь у грі у всіх її проявах. Спортивна діяльність є втіленням таких цінностей як здоров'я, справедливість, рівність, свобода вибору тощо. Розуміння світоглядної сутності спортивної діяльності неможливе без відповідної філософської методології, яка охоплює антропологічні, ціннісні, гносеологічні та онтологічні аспекти даної проблеми.

Спортивна діяльність постійно трансформується – з'являються новітні види спорту, нові покоління привносять власні уявлення про характеристики спортивної змагальності, розуміння користі спорту загалом. У зв'язку з цим, теоретичні та прикладні аспекти проблематики спортивної діяльності є актуальними й потребують додаткових наукових розвідок.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Спортивна діяльність є об'єктом дослідження різноспрямованих наукових публікацій – психологічних, педагогічних, медичних, філософських. Для нашого дослідження плідними стали ідеї таких класиків філософської думки як Г. Сковорода [11], Х. Ортега-і-Гассет [2], Т. Адорно [1].

Серед сучасних публікацій актуальними є наукова розвідка Р. Сіренко про гуманістичну

спрямованість спортивної діяльності, яка постає унікальним засобом всебічного виявлення талантів особистості [9], філософсько-антропологічне дослідження базових ознак спортивної діяльності М. Ібрагімова [4], стаття В. Білогур, в якій вона стверджує, що спортивна діяльність є передумовою творення загальної світової культури, що впливає на розвиток творчих здібностей особистості [3], роздуми Р. Поліщук щодо соціально-філософської інтерпретації спортивної діяльності, яка вбирає в себе цілу низку соціокультурних процесів та явищ, які пов'язані з розвитком спорту [7] тощо.

На нашу думку, у проаналізованих наукових працях світоглядно-філософські ідеї щодо спортивної діяльності потребують подальшого розвитку та систематизації.

Мета статті – дослідити спортивну діяльність у філософсько-світоглядному вимірі, розкрити її сутнісні характеристики.

Виклад основного матеріалу. Спортивна діяльність є унікальним цивілізаційним та культурним феноменом спрямованим на розкриття здібностей людини, зміцнення підвалин її фізичного існування та у підсумку на саморозвиток й самовдосконалення особистості.

Низка філософів зверталась до проблематики спорту, здорового способу життя, гармонії душі та тіла. Зокрема, Г. Сковорода зазначав, що важливим напрямом розвитку людини є гармонійна реалізація її

природних талантів та божого призначення, що характеризується поняттям «спорідненості» як передумови її всебічної самореалізації. Ідеальною особистістю, з точки зору Г. Сквороди, є вільна, щаслива та добродісна людина, яка характеризується здоровим тілом й красивою душею. Вона саморозкривається у нерозривному поєднанні вольових та розумових якостей, дій та думок, проявів серця [11, с. 440].

Натомість, іспанський філософ Х. Ортега-і-Гассет, наголошував на тому, що у спорті міститься значний культурний потенціал. Він зауважував, що наукова і художня творчість, політичний і моральний героїзм, релігійна святість співмірні з високими результатами спортивних змагань. «Життя, що бачить більше інтересу і цінності в своїй власній грі ...надає всім своїм зусиллям притаманний спорту радісний ...обрис» [2, р. 195-196].

Фундатор Франкфуртської школи Т. Адорно акцентував увагу на тому, що спортивна діяльність має двоїстий характер. Філософ доводить, що спорт є амбівалентним за своєю сутністю: «з одного боку, він може мати антиварварський і антисадистський ефект, завдяки fair play, лицарству, уваги до слабкого. З другого боку, багато його форм і правил здатні посилювати агресію, грубість і садизм, особливо тих осіб, які активно займаються спортом» [1, с. 99].

Трактуючи спорт у гуманістичному ключі, Р. Сіренко доводить, що гуманістична сутність спортивної діяльності проявляє себе в тому, що вона постає унікальним засобом всебічного виявлення талантів особистості, розкриття змісту призначення та постійного пошуку методик вдосконалення фізичних здібностей людини, збільшення її фізичних можливостей. «У сфері спорту, особливо в спорті високих досягнень, створюються все нові й нові засоби і методи виявлення особливих здібностей людини, потім вони переносяться на масову спортивну практику» [9, с. 68].

Формулюючи завдання для досягнення спортивних результатів людина виховує вольові якості, набуває нових знань, вчиться долати труднощі та концентрувати зусилля у відповідному напрямку.

На переконання М. Ібрагімова, філософсько-антропологічне дослідження базових ознак спортивної діяльності проявляє себе у поєднанні взаємообумовлених елементів – видовищного й результативного як проявів змагальності та гри. Такий підхід надає можливість прослідкувати специфічні трансформації властивостей людського тіла до еталонних різновидів фізичної культури, а також у підсумку покращити індивідуальні тілесно-біофізичні та духовно-психологічні якості спортсмена у контексті загального соціального та культурного прогресу. Таким чином, «сучасний спорт, з одного боку, є такою соціальною величиною, що не тільки не ігнорується інтелектуальною «аурою» суспільства, а й навпаки – визнається нею як чинник стабілізації культурної ідентичності народів. З іншого боку, сучасна фізкультурно-спортивна культура вимагає поглиблених філософських дискурсів, що дали б

змогу чітко визначити її місце та функції у загальній структурі цього досвіду» [4, с. 99].

У такому вимірі спортивна діяльність постає з одного боку як індивідуальний життєвий пріоритет людини, який ґрунтується на здоров'язберігаючих практиках і цінностях, а з другого боку – як прояв публічного соціального буття на основі видовищності, змагальності, гри, емоційних переживань. Відповідно другий вимір спортивної діяльності репрезентують професійні спортсмени, учасники різноманітних змагань та члени спортивних об'єднань. Навпаки, на індивідуальному рівні спортивної діяльності публічність не передбачається, вона постає як особистий вибір людини у своєму ставленні до власного тіла, здоров'я, способу життя. У цьому сенсі, на думку С. Могильової, «спортивна дія – це результат персонального, особистого зусилля, творчого акту, який по-справжньому можливий тільки у просторі зіткнення різних позицій. Це діяння вимагає й особливого суспільства, яке орієнтується насамперед на розвиток тілесної й духовної культури особистості, а отже, на розвиток її творчих потенцій, а не тільки на вузько прагматичні інтереси» [6, с. 8].

Цілком погоджуємось з даною авторкою у тому, що спортивну діяльність не варто розглядати однобічно – лише як результат фізичних зусиль, вона також є втіленням сили духу, цілеспрямованості, творчих здібностей людини.

Продовжуючи вищенаведені ідеї, В. Білогур стверджує, що спортивна діяльність є передумовою творення загальної світової культури, що відповідно суттєво впливає на формування й розвиток творчих здібностей особистості. Творча людина взаємопов'язана з загальним культурним тлом суспільства й світу, сприймаючи естетику культури, в тому числі фізичної, у всіх її проявах. Спортивна діяльність у чуттєво-творчому контексті є формою духовної активності, вона сприяє відкриттю істин буття. Заняття спортом викликають у нас емоційне піднесення, «яке змушує здригнутися «все наше єство», оскільки, досягаючи результату, відповідного цим формам духовної активності, ми наближаємося до того, до чого прагнули у відповідному духовному русі як до своєї мети. При цьому гедоністичне задоволення, задоволення моральне, інтелектуальне й естетичне залишаються досить різними станами стосовно один одного» [3, с. 70].

Вочевидь, спортивна діяльність людини здійснюється в межах існуючих національних, регіональних та світових традицій, які вона засвоює, осмислює та за можливістю примножує.

Необхідно зазначити, що соціальна роль спортивної діяльності об'єктивно збільшується на тлі сучасних суспільних реалій. Зокрема, посилення значення спорту обумовлене прискоренням динаміки розвитку низки складових соціального буття, що модифікує кількісні та якісні характеристики стресогенних факторів у взаємодії між людьми. Мова йде про зростання рівня цивілізаційних благ, появу нових форм комфортного життя, що призводять до загострення проблем зі здоров'ям, які спричинені гіподинамією, деформацією біоритмів людського

життя закладених природою, нездоровим харчуванням, руйнуючими здоров'я людини звичками та ін. Разом з тим, пришвидшується темпоральність суспільної мобільності, і саме фізична культура й спорт стають одними з найефективніших методів зміцнення соціальних статусних параметрів буття людини. У підсумку це призвело до того, що спортивна діяльність стала соціально значущим феноменом у системі суспільних відносин та механізмів існування сучасного соціуму.

Масовий спорт та фізична культура стали одними з ефективних соціальних технологій щодо зміцнення фізичних показників буття людини, збереження її здоров'я і працездатності. Також спорт слугує популярною формою активного відпочинку людини, методом протистояння стресам і викликам повсякденності. Як підкреслює Ю. Семенова, стрес як явище масового характеру з'являється у другій половині ХХ ст. До цього часу стресові стани були скоріше поодинокими випадками, але з розвитком технократичної цивілізації психологічні проблеми та «невротизація населення» набувають значного поширення. «Стреси, дистреси – породження технократичної культури, оскільки в умовах, коли знання прикладного характеру змінюються декілька разів за життя одного покоління, людина неодноразово протягом свого розвитку має спрямовувати свій інтелект на власну професійну перепідготовку, щоб не відстати від надшвидких ритмів сучасності. І у зв'язку з цим спорт і, особливо, масова фізична культура є одним із найнадійніших і безпечних засобів для зміцнення психічного та фізичного здоров'я, можливістю відійти від сучасних дистресів, пов'язаних з урбанізацією, технічним прогресом і глобалізацією» [8, с. 20-21].

Аналізуючи спортивну діяльність з філософських позицій, ми маємо підходити системно та комплексно до розуміння її природи й сутності, формулюючи максимальне коло проблемних питань.

Р. Поліщук констатує, що у соціально-філософській інтерпретації спортивна діяльність має широке значення та багатогранний світоглядний сенс. Вона вбирає в себе цілу низку соціокультурних процесів та явищ, які пов'язані з розвитком спорту – інститути управління спортивною діяльністю, спортивні та оздоровчі організації й рухи, які пропагують здоровий спосіб життя. Загалом, спорт являє собою не окремий феномен соціальної реальності, а є складовою суспільної системи, що трансформується і може бути визначена як відносно самостійна форма суспільного життя, що має специфіку за своєю інституційною будовою, формами втілення та методами організації. З соціально-філософських позицій спортивна діяльність може бути описана на основі процесів диференціації, принципах негомогенності сучасного спорту, з подальшим виокремленням «моделей спорту». «Критеріями розмежування тут виступають різні поєднання змінних величин, що визначають структуру цих моделей та впливають на процес їх формування» [7, с. 530].

Як правило основним критерієм виокремлення моделі спортивної діяльності є характер управління та фінансування цієї сфери – частка державного та приватного капіталу, централізована або децентралізована система управління тощо. Відштовхуючись від вищенаведеного науковці визначають такі базові моделі управління спортивною діяльністю:

1. Централізована – керування спортом реалізує відповідне міністерство, яке бере на себе переважну більшість функцій з управління спортивною сферою (Туреччина, Єгипет, Туніс, Ізраїль).

2. Регіональна (децентралізована) – центральний апарат управління спортивною сферою відсутній, весь функціонал та бюджетні ресурси забрані від державних структур й передані інститутам місцевого самоврядування (США).

3. «Комбінована (змішана) – управління здійснює багатогалузеве міністерство, значну частину функцій передано місцевим адміністраціям (Італія, Іспанія, Франція, Велика Британія та Україна)» [5, с. 45].

Вибір відповідної моделі управління спортивною діяльністю базується на філософсько-світоглядних принципах, ідеях, цінностях, які поділяє еліта держави, підтримує суспільство.

Як справедливо зауважує Р. Сіренко, тільки при оптимальному поєднанні зусиль всіх інституцій та суб'єктів у системі державного управління спортивною діяльністю стане можливим забезпечення прав різних верств населення займатись спортом протягом всього життя. Це сприятиме досягненню людиною належних параметрів функціонування організму, зміцненню її фізичного стану, розвитку традицій щодо реалізації уявлень про здоровий спосіб життя серед населення, допомагатиме соціально-психологічному, фізичному та ментальному процвітання людини. «Позитивне вирішення цих проблем можливе за умов стратегічного формування і реалізації державного регулювання у сфері фізичної культури і спорту, лобювання його на рівні органів державної влади, за підтримки засобів масової інформації та фінансових організацій» [10, с. 300].

На нашу думку, філософія управління спортивною діяльністю у демократичних країнах, в Україні зокрема, має ґрунтуватись на принципах відкритості, доступності для широких верств населення, розгалуженості системи спортивних об'єктів, пропаганди здорового способу життя особливо серед молоді, а також масовості й ресурсної забезпеченості спортивних організацій та споруд тощо.

Висновки. Таким чином, у світоглядно-філософському контексті спортивна діяльність є особливою сферою людського буття, якій притаманна змагальність, видовищність, спрямованість на збереження здоров'я людини й розвиток її вольових та ціннісних якостей. Спортивна діяльність не обов'язково є публічною, вона може мати індивідуальний характер, слугуючи засобом підтримки та розвитку фізичних кондицій людини. У той же час, фізична складова спорту має

базуватись на ціннісних орієнтирах та духовних основах. У філософській традиції проблематика спорту привертала увагу багатьох мислителів, починаючи від стародавніх часів, закінчуючи сьогоденням. У загальному розумінні спортивна діяльність розглядалась як складова культури людини, як засіб саморозвитку та самовдосконалення, як своєрідний прояв творчого начала особистості. У філософських наукових працях присвячених спорту, наголошується на взаємозв'язку та взаємовпливі фізичного й духовного начала людини, які в ідеалі мають бути у гармонії.

Використання ІІІ-інструментів. Застосування ІІІ-інструментів: для пошуку джерел інформації, перевірки орфографії та пунктуації.

Список джерел інформації

1. Adorno T. (1970). *Erziehung zur Mündigkeit*. Frankfurt/M. : Suhrkamp. 156 p.
2. Ortega Y. Gasset J. (1950). *El tema de nuestro tiempo*. Obrass completas. Madrid, Cap. 10. P. 192–196.
3. Білогур В. (2013). Спорт як соціально-ціннісна й тілесно-духовна система. *Versus*. Вип. 2 (2). С. 68–73.
4. Ібрагімов М. (2014). Філософія спорту в генезі історико-культурологічних студій та у вітчизняних перспективах. *Філософська думка*. № 1. С. 97–110.Р
5. Лисенко І. (2023). Теоретичний аналіз сучасних моделей державної участі в управлінні спортом. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту. Науково-теоретичний журнал*. № 1. С. 44–47. DOI: 10.32652/tmfvs.2023.1.44–47
6. Могільова С.В. (2008). *Сучасний спорт в екзистенціальному та соціально-комунікативному вимірах* : автореф. дис.... канд. філос. наук, Харків. 18 с.
7. Поліщук Р.М. (2020). Національний спорт як навчальний курс та його світоглядно-філософське значення. *Молодий вчений*. Вип. 4 (80). С. 528–532. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-4-80-110>
8. Семенова Ю.А. (2011). Сучасний спорт і здоров'я людини як соціокультурні цінності. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія : Теорія культури і філософія науки*. Вип. 940 (41). С. 20–23.
9. Сіренко Р.Р. (2019). Соціально-філософський базис феномена спорту та фізичної активності в суспільстві в контексті національного державотворення. *Публічне управління та адміністрування в Україні*. № 9. С. 67–70.
10. Сіренко Р.Р. (2019). *Уніфікація механізмів державного регулювання фізкультурно-виховної діяльності у закладах вищої освіти України* : дис. док. наук з державного управління. Харків. 454 с.
11. Сковорода Г. (1973). *Сродность к богословию*. Повне зібрання творів: У 2 т. Т. 1. Київ : Наукова думка. 532 с.

References (transliterated)

1. Adorno T. (1970). *Erziehung zur Mündigkeit*. Frankfurt/M. : Suhrkamp. 156 s.
2. Ortega Y. Gasset J. (1950). *El tema de nuestro tiempo*. Obrass completas. Madrid, Cap. 10. P. 192–196.
3. Bilohur V. (2013). Sport yak sotsialno-tsinnisna y tilesno-dukhovna systema. *Versus*. Vyp. 2 (2). S. 68–73.
4. Ibrahimov M. (2014). Filosofiia sportu v henezi istoriko-kulturolohichnykh studii ta u vitchyznianskykh perspektivakh. *Filosofska dumka*. № 1. S. 97–110.
5. Lysenko I. (2023). Teoretychnyi analiz suchasnykh modelei derzhavnoi uchasti v upravlinni sportom. *Teoriia i metodyka fizychnoho vykhovannia i sportu. Naukovo-teoretychnyi zhurnal*. № 1. S. 44–47. DOI: 10.32652/tmfvs.2023.1.44–47.
6. Mohilova S.V. (2008). *Suchasnyi sport v ekzystentsialnomu ta sotsialno-komunikatyvnomu vymirakh* : avtoref. ... kand. filos. nauk, Kharkivskiy natsionalnyi un-t im. V.N. Karazina. 18 s.
7. Polishchuk R.M. (2020). *Natsionalnyi sport yak navchalnyi kurs ta yoho svitohliadno-filosofske znachennia*. *Molodyi vchenyi*. Vyp. 4 (80). S. 528–532. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-4-80-110>
8. Semenova Yu.A. (2011). *Suchasnyi sport i zdorov'ia liudyny yak sotsiokulturni tsinnosti*. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V.N. Karazina. Serii : Teoriia kultury i filosofiia nauky*. Vyp. 940 (41). S. 20–23.
9. Sirenko R.R. (2019). *Sotsialno-filosofskyi bazys fenomena sportu ta fizychnoi aktyvnosti v suspilstvi v konteksti natsionalnoho derzhavotvorennia*. *Publichne upravlinnia ta administruvannia v Ukraini*. № 9. S. 67–70.
10. Sirenko R.R. (2019). *Unifikatsiia mekhanizmiv derzhavnoho rehuliuвання fizkulturno-vykhovnoi diialnosti u zakladakh vyshchoi osvity Ukrainy: dys. dok. nauk z derzhavnoho upravlinnia*, *Natsionalnyi universytet tsyvilnoho zakhystu Ukrainy*. 454 s.
11. Skovoroda H. (1973). *Srodnost k bohoslviu*. *Povne zibrannia tvoriv: U 2 t. T. 1*. Kyiv : Naukova dumka. 532 s.

Надійшла (received) 29.10.2025

Прийнята (accepted) 10.11.2025

Дата публікації (publication date) 23.01.2026

Відомості про авторів / About the Authors

Ткаченко Олександр Володимирович (Tkachenko Oleksandr) – Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, аспірант кафедри філософії; Харків, Україна; ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-7962-7006>